Алесь Аркуш

Возера Вялікае

Вершы

Полацк
Выдавецкая ініцыятыва
«Полацкае ляда»
2018

УДК 821.161.3-3
ББК 84(Беи)
А82

бацькам прысьвячаю

* * *

на возеры Вялікім
на беразе якога мой дзед
жыў на ўласнай зямлі
усё гэта й адбывалася —
і нараджэньні
і сьмерці
і каханьні
і здрады
і шчасьце
і роспач
і хваробы
і выздараўленьні

і гэта ўсё разам
называецца жыцьцём

менавіта тут
ля возера Вялікага
я разьвітаўся з бацькамі

і дзякуй Богу
што ёсьць возера Вялікае
куды можна вяртацца
дзе можна паплакаць
дзе над самымі хвалямі
іскрыста-серабрыстымі
лётае белая кірля
майго лёсу

Човен

Паміж хваляў човен чорны.
Ў рэчцы — чорная вада.
Не відаць на дне нічога —
Барада вадзяніка
Захінае дно старанна
І матляецца, як віж,
Таямніца дна схавана
Ад вачэй і рук паміж
Вечак ракавін замшэлых,
Хваляў чорнае ракі.
Ад вясла вакол цішэе
Сьпеў пудлівай асакі.
Рэчка сунецца няспынна,
Як у дрэве жыўны сок.
Човен лісьцікам з галіны
Ціха ляжа на пясок.

* * *

калі туман
захінае ўсё наваколле
і наўрад ці знойдзецца сьмяльчак
праз балота ісьці да возера
на белы сьвет
паказваюцца легенды

толькі вершаліны алешын
тырчаць з туману

толькі кволы званочак
блукае ля возера

толькі таемны лесаруб
аднастайна цюкае сякерай
па сухой яліне

* * *

ніколі раней
кнігавак тут ня бачыў
можа не заўважаў
не ўглядаўся
не цікавіўся
а вось пабачыў
і такая радасьць
мяне агарнула
што здаецца
назіраў бы і назіраў
за гэтымі зграбнымі
прыгожымі птушкамі

вось таму мае
родныя кнігаўкі
вы й трапілі
ў гэтую кнігу

* * *

прачнуліся птушкі — а дзень ужо
скончыўся
пець пачалі — сонца клікаць
сонца пабудзілі — ды самі стаміліся
сон змарыў — дзе сядзелі там і паснулі
а тая што ў палёце была
зоркай зазьзяла — вечарніцай

* * *

вялікі грак
ідзе наперадзе
сьцярожка іду
сьледам
па той сьцяжыне
якая некалі
вяла праз жыта
а цяпер зьнікла
у разорах
бульбянога поля

* * *

нельга зачыняць
дзьверы ў пуню
бо там жывуць ластаўкі
так казала бабуля
нам унукам
калі вясёлай кампаніяй
прыяжджалі да яе
пасьвіць кароў

не зачыняць дзьверы
для ластавак
толькі гэтую
бабуліну забарону
і памятаю

* * *

пад сьнегам
невялічкі карэньчык
чакае вясны
каб выбухнуць
фантастычнай кветкай

* * *

яліна якую некалі мы
пасадзілі невялічкім дрэўцам
глядзіць з вышыні сваёй вершаліны
на дарослых дзяцей
з каляднымі цацкамі

* * *

калі зьбіраў пад дзедавым
дубам жалуды
згадаў як у школе
на ўроках працы
нас вучылі рабіць
зь іх чалавечкаў
і цэлы дзень
думка не давала
мне спакою
чаму нас не навучылі
расьціць з жалудоў
сапраўдныя дрэвы

* * *

Як зорка мігціць паміж хмараў абложных,
так кліча вандроўка між кветак і пожняў.
І ўнукі затым будуць чуць, як паданьні, —
— пра выспы, пра човен, пра лёс і каханьне.

ТРОХРАДКОЎІ

* * *

чаму я заўсёды
пазнаю цябе
вецер з аеравым пахам

* * *

на драўляным мастку
цікаўная каўка
лічыць у вадзе апалонікаў

* * *

залатыя карасі
зашыліся ў твань
рабаўніка адчулі

* * *

на лагодных хвалях
адпачываюць кірлі
вецер іх гушкае

* * *

гарэзьлівыя русалкі
лёскі блытаюць
маладому рыбаку

* * *

у маскіровачных цяльня2шках
акуні ля берага
стаіліся ў засадзе

* * *

хтосьці на глыбіні
наладжвае з раніцы
танцы водарасьцяў

* * *

ледзь ня выскачыў
шчупак на бераг
захапіўся пагоняй

* * *

чараты выгінаюцца
нібы вадзянік грае
на іх рок-н-рол

* * *

ля лодачнай прыстані
інспэктар-кот
правярае ўловы

* * *

намоклыя рамонкі
схіляюць галовы
дождж не сьціхае

* * *

вецер такі лагодны
што нават дзьмухаўцы
некранутыя

* * *

калі маеш возера
то так не хапае
яшчэ й ракі

* * *

а ўвогуле
бруд баіцца
бруістай вады

* * *

інвазійныя травы
уздоўж дарогі
спадарожную чакаюць

* * *

так усё хістка
і як на гэта не зважаць
калі так усё хістка

* * *

капліца пабудаваная
прадзедам Андрэем
мой Нотр-Дам

* * *

у збуцьвелай капліцы
вечаровы прамень
дакрануўся да крыжа

* * *

на гарышчы хаты
палавінкі абраза
глядзяць адна на адну

* * *

любімы валун
расьпілавалі
агаломшаны

* * *

ці можа існаваць
сапраўдны засьценак
бяз засені дуба

* * *

дзедава хата
моцна абгарэлая
яшчэ не здаецца

* * *

ля засьцянковага дуба
паспрабаваў уявіць
дзедава вясельле

* * *

мама на фотаздымку
яшчэ толькі зьбіраецца
у першы клас

* * *

пабачыліся абняліся
і разьвіталіся
да наступнай Радаўніцы

* * *

ня ведаю як сасьніць
свайго дзеда
якога ніколі ня бачыў

* * *

у прыцемак адрыны
зыркі прамень
ліецца з космасу

* * *

мама згадвае дзяцінства
нібыта апавядае
пра ўчорашні дзень

* * *

зязюля кувае
і па знаёмстве
далічвае

* * *

кладу ў імбрычак зёлкі
пры гэтым вымаўляю
сапраўднае імя кожнай

* * *

на валуне
сьлед застаўся
Вялеса

* * *

заклапочаныя шпакі
ходзяць па ральлі
нібы штосьці згубілі

* * *

у нядошлым «пазіку»
абдымаю торбу з хлебам
еду да бабулі

* * *

лясная сьцежка
да засьценка бабулі
падрыхтавала гасьцінцы

* * *

на белай печы
як начынка пірага
сушаныя чарніцы

* * *

бабулінай беларускай мове
маглі б павучыцца
і Купала і Колас

* * *

у Гілімскім лесе
бягуць мне насустрач
мае грыбы

* * *

на куст дзікага вінаграду
узьлез па хісткім плоце
чорным ротам пасьміхаюся

* * *

ягадны жур
у алюміневай місе
згадка дзяцінства

* * *

па ранішняй расе
у мокрых кедах
сьцежку пракладаю

* * *

з братам на лаўцах
смажым сала
каровы разбрыліся

* * *

на вялікі валун
узьлез як на гару
возера ўбачыць

* * *

дым з коміна
як сыгнал унукам
пра хуткую вячэру

* * *

з паўнюткага вядра
у алюміневую конаўку
наліваю сабе сырадою

* * *

крамяныя антонаўкі
з квашанай капусты
дэсэрт бабулі

* * *

бацькаў легкавік
ля самых дзедавых варот
нэрвова буксуе

* * *

на матацыкле брата
лячу невядома куды
па лясной дарозе

* * *

усё было б добра
калі б не каршун
які невядома адкуль узяўся

* * *

ад старога дуба
хаваем праўду
пра лесарубаў

* * *

каровы йдуць з пашы
як на карціне мастака
Гаўрылы Вашчанкі

* * *

месяц заўсёды
такі вялікі
над родным лугам

* * *

вечаровы туман
ідэальна выраўноўвае
узгорыстую мясцовасьць

* * *

дождж з возерам
утвараюць пры сустрэчы
сяброўскія кругі

* * *

кастрычніцкі вецер
запаліў уздоўж дарогі
вольхі як паходні

* * *

кажан да скуры
працёр свае крылы
націраючы поўню

* * *

для глуханямой поўні
пальцам па шыбіне
выводжу словы

* * *

вось і верасень
сіні сушыць
свае вёслы

* * *

ня маючы голасу
лаўлю губамі
ноты разьвітаньня

* * *

колькі ні ўглядаюся
у вазёрны далягляд
ня бачу мінулага

* * *

хаджу зь вёсламі
уздоўж берагу
шукаю свой човен

* * *

бабры не стамляюцца
будаваць па суседзтве
свой драўляны Бабілён

* * *

зацепліць вогнішча
і схавацца ад начы
у сьвятло агню

* * *

слухаць ля вогнішча
вусьцішныя расповеды
устрывожанай савы

* * *

Данілу

адмыслова для сына
ураньні паказаць
як возера прачынаецца

* * *

набыў саколку
з патрыятычным прынтам
еду на возера

* * *

з царэўнай-жабкай
зрабіць на разьвітаньне
маляўнічае сэлфі

* * *

упарта згадваю
адну і тую ж відзежу
па вузкакалейцы
едзе цягнічок
гружоны торфам
так выразна яго бачу
што магу
распазнаваць лічбы
на бартах вагонаў

грукоча цягнічок коламі
мільгаціць у вачах лічбамі

ужо і сьледу не засталося
ад той вузкакалейкі
а цягнічок усё некуды
сьпяшаецца

* * *

шляхетных аленяў
статак пабачыў
на полі калгасным
хіба ня добры знак
для калгаснага ладу

Быцьцё

марны занятак — зьбіраць
дажджавыя кроплі
аб’яднаныя
яны зьнікаюць
мяняюць сваю сутнасьць
ператвараюцца ў вільгаць
і нават адную кроплю
немагчыма
трымаць у няволі

* * *

там дзе ў дзяцінстве лавіў
бляшанкай трытонаў
пабудавалі шматпавярховік
і калі надараецца праходзіць
побач зь ім
сама сабой узьнікае
думка
у якой кватэры гэтага дому
жывуць сёньня пацешныя
маленькія цмокі
з аранжавымі цельцамі
я нават даслаў бы ім паштоўку
зь якой-небудзь
далёкай вандроўкі

Яшчарка

Антону

У яшчаркі свае шляхі,
Свае таемныя сьцяжынкі,
Жыцьцё, схаванае ў імхі,
Пясок, каменьчыкі, сьцяблінкі.

Лісты, жыцьцё ў якіх усё, —
Шторанньня на пяску ля ганка,
Як іерогліфы Басё,
Як вершык хоку або танка.

Стаў,
да якога вядзе ўтравелая сьцежка

як за павелічальным шклом акварыюма
праплывае міма вялікі карась
парцалянавым вокам блізарука
ўглядаецца наўкол —
кожным вокам бачыць рознае?
зьлева
справа
глядзіць цікаўным цялячым позіркам
ягонае цела —
сьцяна залатой лускі
ягоныя рухі —
гайданьне вершаліны стромкага дрэва
ён вяртаецца каб яшчэ раз падзівіцца
на надзею
якую ты закінуў у гэты балацяны стаў

Праз возера ў школу
(згадвае мама)

У восьмым, дзявятым і дзясятым класах я вучылася ў Юраве. Восем кіламетраў кожны дзень. У пяць гадзінаў прачынаюся, пасьнедаю — і ў школу. У Бабіным Лесе жыла татава стрыечная сястра, Юзафовічы. І яны, дзеці сястры, з Бабінага Лесу таксама хадзілі ў школу ў Юрава. Ім нават далей было. Хаця не, нам трэба было яшчэ да Каменнага Мастка дайсьці, а яны ішлі напрасткі. Таму ім бліжэй нават было. Па дарозе мы сустракаліся. У мяне торбачка была, мама пашыла. Валодзя, сын татавай сястры, кажа мне: «Давай я табе дапамагу несьці». А мне пакладуць у торбачку кавалак хлеба з маслам ці яшчэ з чымсьці. Пакуль нясе гэтую торбачку, зьесьць мой хлеб. Я кажу: «Валодзя, што ты зрабіў?» А ён: «А я зарабіў, я ж табе торбу нёс». І цэлы дзень, як пайду ў школу ў шэсьць гадзін, а заняткі ў восем пачыналіся, то дамоў вяртаюся недзе ў тры-чатыры гадзіны, галодная. А зімой хадзілі праз возера. Гэта на тры кіламетры бліжэй. І ваўкоў сустракалі. І ў залеву, і ў завею траплялі. Усялякае здаралася. Раней зімы іншыя былі. Сьнегу колькі. Сумёты па пояс. І хадзілі. І вучыліся. Я добра вучылася.

* * *

я хацеў напісаць верш
ды толькі дождж мне перашкодзіў
ён размыў сьцяжыны
і зьнішчыў твае сьляды

цяпер я блукаю
паміж нашымі
першай і апошняй
сустрэчамі
між якімі ўзышла
вясёлка

Кропка адліку

за маё жыцьцё тут некалькі разоў
усё істотна зьмянялася
зьнік лясок які атачаў
мясцовыя могілкі
дзе быў доўгі луг
паміж балотам і калгасным полем
сёньня падлесак і дзікія хмызы
а на невялікім полі
з боку дарогі на Бабін Лес
роўненькімі радамі
растуць сьвежыя хваёвыя пасадкі
і нават балота
якое атачала возера
марна разьлічвала
на сваю патрыярхальную
непрыступнасьць
у 90-х тут здабывалі торф
і балота амаль зьнікла
і толькі возера Вялікае
нязьменна застаецца
на сваім месцы
як цэнтар мясцовых каардынат
як кропка адліку

* * *

ёсьць адзіны час
і ёсьць безьліч стрэлак
якія гоняцца за ім
па пятах
за кожнай сэкундай
за кожнай хвілінай
за кожнай гадзінай

* * *

ля драўлянай капліцы
якая хутчэй награваецца
ад веснавога сонца
шчыльным гуртом
грэюцца замшэлыя
уросшыя ў зямлю
надмагільныя камяні

* * *

працяжнікі між думкамі
бязважкія неўтаймаваныя
яны бестурботна мігцяць
у стракатым карагодзе

* * *

раней да возера
можна было прайсьці
толькі па сьцежцы
між балотных купін
а цяпер тут зьявілася
дарога па якой
зручна даехаць
на аўтамабілі
да самага берагу
раней на возеры
сустрэнеш хіба
толькі свайго
а цяпер тут
амаль турбаза

* * *

калі прыйшла зіма
і выпаў сьнег
я ўбачыў вакол сваёй хаты
процьму сьлядоў

дзіва
а я думаў
што мой хутар
бязьлюдная выспа

* * *

калі возера замярзае
а так бывае штогод
сюды прыходзяць людзі
сьвідруюць дзіркі ў лёдзе
і зьвяртаючыся да глыбіняў
чытаюць свае мантры
прыпраўленыя матылём

у схаваных пад ільдом
глыбінях
таемныя рухі адгукаюцца
і цені пункцірамі
пазначаюць перамяшчэньні
і дзіўныя гукі
пераадольваюць тоўшчу вады
нібыта нехта падае сыгналы
або проста выходзіць на сувязь

* * *

на супрацьлеглым
беразе возера
дзе ніколі ня быў
здаецца існуе
іншы край
у якім
усё інакш
ня так
як тут

Поўны кашур еджгуроў і платвы
(згадвае хросны бацька — дзядзька Андрэй)

Гэта было адразу пасьля вайны. Галадуха. Трэба ісьці ў школу. Я ў чацьверты клас хадзіў. Кажу маме: «Штосьці мне здаецца, рыба на возеры сёньня павінна быць». — «А табе, Андрэй, толькі бы са школы зьбегчы». Я кажу: «Мама, схаджу я». Бяру кашэль і кашур і пайшоў. Прабіў лядок. Сьледам прыходзіць на возера сусед, дзядзька Міша. Я раз — і не магу кашур выцягнуць. Кажу: «Дзядзька Міша, відаць, я зачапіўся». — «Не, — гаворыць ён, — відаць, рыба». Пачынае мне дапамагаць. Бог ты мой... поўны кашур еджгуроў і платвы. Дзядзька Міша кажа: «Ідзі там за кустом растапчы сьнег і насі туды рыбу». І я пачаў насіць. Затым пабег да мамы. «Мама, мама, давай санкі і нейкі мех або посьцілку, я рыбы налавіў!» Пайшлі з мамай тую рыбу забіраць. Цётка Поля з Бабінага Лесу дапамагала рыбу ўпарадкаваць. Хапіла ўсім.

* * *

маланка якая ўдарыла
у тэлевізійную антэну
хаты дзеда Захара
ніяк не чакала
што на яе шляху
стане абраз зь лікам Хрыста
які заўжды вісеў
у гэтым куце

абраз раскалоўся
на дзьве часткі
і ўпаў на падлогу

хата засталася цэлай
і нават тэлевізару
нічога не сталася
хоць па-шчырасьці
менавіта ён і быў вінаваты
ў гэтым вераломным удары маланкі

а хата ўсё адно загарэлася
праўда праз сорак гадоў
калі абраз ужо не вісеў
на звыклым месцы
у куце пад антэнай

* * *

раптам усьведамляеш
у гэтай капліцы
сумоўнічалі з Хрыстом
тры пакаленьні тваіх продкаў

* * *

Мой голас дакранецца да крыжоў.
Адчуе прахалоду ценяў.
Спужае велічных смаўжоў,
Яны па сховах распаўзуцца
з годнасьцю аленяў.

Тут ціха, тут ня трэба слоў.
І голас мой скандэнсаванай кропляй
Пакоціцца на дзедаў часаслоў, —
На ім і сёньня воск сьвяты растоплены.

Мяне пахрысьцілі падчас вайны
(згадвае мама)

Мне было, напэўна, тры, можа, чатыры гады. Помню, тата запрог каня. І мы паехалі ў нейкую вёску. І там зьявіўся бацюшка. Сабралі дзяцей з навакольля, недзе каля дваццаці. Пятровіч Платон, што на горцы жыў, вось яго жонка Алена стала маёй хроснай. А хросным бацькам мама запісала дзеда Паўла. Ён тады быў у лягеры, у нямецкім палоне. У нас у сям'і ўсіх дзяцей хрысьціў дзед Павел, мамін брат. Я помню, тата стаяў, мама побач. Памятаю, пырскалі, мазалі. І гэта было летам. Відаць, у жніўні. Бо памятаю, нарвала я ў кішэньку струкоў гароха, вось захавалася такое ў памяці, і паехалі хрост прымаць.
Мая мама скончыла чатыры класы царкоўна-прыходскай школы ў Юраве. Яна нават на латыні ўмела чытаць. Кожную нядзелю мама не працавала. Або чытала Евангельле, або нейкую іншую кнігу. Была вельмі разумная. Вось яна бліны пячэ. А ў мяне ніяк задача не атрымліваецца. Я кажу: «Мама, ну дапамажы». — «Ну, чытай». Я ёй прачытаю. Яна паслухае і кажа: адказ павінен быць такім — і патлумачыць чаму, а як ты запішаш рашэньне — гэта твая справа. Я нават у восьмым класе ў яе прасіла дапамогі.

* * *

Над балотам захад сонца.
Пасярод, нібыта рана,
Багны дрогкае ваконца
Чырванее. За парканам,
З трысьнягу, аеру, хлуду,
Цішыня — як погляд Бога,
Быццам там чакаюць цудаў,
Ці даўно няма нікога.

* * *

працавітая каса нічога ня ведае
пра ўдоі і малочныя прадукты
бо нават чалавеку
цяжка ўцяміць
як трава ператвараецца
ў малако

* * *

разглядаю твае карціны
і шукаю месца
дзе мне было б утульна
сярод тваіх сюжэтаў і фарбаў
і ніяк не магу
вызначыцца
бо і на сядзібе добра
і ля Сафійскага сабора
выдатна
і з птушкамі цікава
ды толькі возера Вялікае
ты яшчэ не намалявала
таму я пачакаю

* * *

бляклае сьвятло месяца
ледзь прыкметная дарога
і ўсё
і больш нічога
толькі поле і дарога
у нікуды
да месяца
і зор

Ветах

Зноўку нашыя спадзяваньні —
Як жарынкі, што рушылі ў космас.
Ветах будзе трымацца да раньня,
Распаўсюдзіць таемныя позвы.

Вершалінамі дрэвы ня з намі,
Вершаліны — паверх таямніц.
Адлятае лістота клінамі
Без гайворанаў і сініц.

Сочыць рухі бяскрылыя ветах,
Распачатыя ўверх кагадзе.
На дагледжаны зорны палетак,
Як насеньне, лістота ўпадзе.

* * *

на возеры Вялікім
мае чаўны ўспамінаў
плывуць на чырвань сонца
па вечаровых сьцежках

насамі хвалі рэжуць
паказваюць умельства
цьмянее чырвань сонца
а хвалі не сьціхаюць

і бераг супрацьлеглы
удакладніў абрысы
за далягляд на чырвань
лятуць чаўны як птушкі

Змест

Аркуш А.
А82 Возера Вялікае : вершы / Алесь Аркуш. — Полацак : Выдавецкая ініцыятыва «Полацкае ляда», 2018. — 68 с.

Кніга «Возера Вялікае» – гэта паэтычны распавед пра родныя мясьціны маці паэта, якія моцна паўплывалі на яго станаўленьне і разуменьне сваёй радзімы, уласнага радаводу і лёсу.

Літаратурна-мастацкае выданне

Аркуш Алесь

ВОЗЕРА ВЯЛІКАЕ

Вершы

Адказны за выпуск *Алесь Аркуш*
Камп'ютарная вёрстка *Ларысы Гарадзецкай*
Карэктар *Людміла Шчэрба*

Падпісана ў друк 27.11.2018. Фармат 84×108 $^{1}/_{32}$.
Папера афсетная.
Ул.-выд. арк. 1,08. Ум. друк. арк. 3,57.

Выдавецкая ініцыятыва «Полацкае ляда».

Printed in Poland